

Daniel BAKOTA*
Arkadiusz PŁOMIŃSKI**

Sport w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1975–1998. Zarys problematyki

Streszczenie

Sport (obok rekreacji fizycznej i turystyki) był jedną z najważniejszych dziedzin podejmowanych i realizowanych przez Krajowe Zrzeszenie Ludowe Zespoły Sportowe (LZS) oraz wojewódzkie, powiatowe i gminne Zrzeszenia LZS w Polsce. Ramy czasowe pracy obejmują lata 1975–1998. W pracy omówiono uwarunkowania finansowe, kadrowe i infrastrukturę sportową oraz ich wpływ na rozwój sportu w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS. Uwagę poświęcono także najważniejszym imprezom sportowo-rekreacyjnym, które cieszyły się największym zainteresowaniem środowisk wiejskich i małomiasteczkowych.

Słowa kluczowe: Ludowe Zespoły Sportowe, sport, wieś.

Celem pracy jest ukazanie rozwoju sportu w działalności Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe (LZS). Ramy czasowe obejmują lata 1975–1998. Cezurę początkową stanowi 1975 r. – na mocy Ustawy Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL) z dnia 28 maja 1975 r. o reformie administracyjnej kraju, utworzono 49 województw, w miejsce dotychczasowych 17¹. Kończącą cezurę wyznacza 1998 r. – wprowadzono reformę administracyjną kraju, w wyniku której od 1 stycznia 1999 r. zaczął obowiązywać trójstopniowy podział administracyjny (województwa, powiaty i gminy).

Na temat sportu (jak również turystyki) w działalności Zrzeszenia LZS w Polsce, biorąc pod uwagę omawiany okres, powstały dotąd prace Eligiusza Małolepszego i Artura Kity².

* Dr, Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.

** Mgr, Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.

¹ K. Łabędź, M. Mikołajczyk, *Wielka historia Polski po 1956*, t. 15, Kraków 2001, s. 132.

² E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w latach 1989–2008. Zarys problematyki*, [w:] J. Chelmecki (red.): *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu*

Przy pisaniu niniejszej pracy podstawową metodą badawczą, którą wykorzystano była analiza źródeł historycznych. Ponadto posłużono się metodą indukcyjną, dedukcyjną, statystyczną i komparatystyczną. Wysunięto następujące problemy badawcze:

1. Jaki był wpływ uwarunkowań finansowych, kadrowych i infrastruktury sportowej na możliwości rozwoju sportu w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998?
2. Które imprezy organizowane pod patronatem Krajowego Zrzeszenia LZS cieszyły się w latach 1975–1998 największym zainteresowaniem środowisk wiejskich i małomiasteczkowych?

Reorganizacja administracji państwowej (z 1 czerwca 1975 r.) stworzyła dla działalności Zrzeszenia LZS odmienne warunki. Funkcje programowe, które przed podziałem administracyjnym kraju spełniały Rady Powiatowe Zrzeszenia LZS, zostały przejęte przez Wojewódzkie Zrzeszenia LZS³.

Przewodniczącymi Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998 byli kolejno: Tadeusz Haładaj (czerwiec 1972 r. – maj 1979 r.), Leon Kłonica (maj 1979 r. – czerwiec 1981 r.), Waldemar Świrgoń (czerwiec 1981 r. – kwiecień 1990 r.), Waclaw Hurko (kwiecień 1990 r. – maj 1996 r.) i Roman Jagieliński (od maja 1996 r.)⁴.

Największa liczba ogniw działających pod szyldem Zrzeszenia LZS (jak i liczba należących do nich członków) istniała w II połowie lat siedemdziesiątych XX w. Natomiast stopniowy spadek liczby ogniw, który zaznaczył się w latach osiemdziesiątych XX w. (najmniej ogniw, biorąc pod uwagę okres lat 1980–1989, zanotowano w 1989 r.), swoje apogeum osiągnął po 1989 r. Czynnikiem pozytywnym w latach 1976–1998 był wzrost liczby ogniw i członków

i olimpiзму. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży, t. 2, Warszawa 2009, s. 207–216; tegoż, *Rola Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w rozwoju kultury fizycznej i turystyki w środowisku wiejskim w Polsce w latach 1989–2008*, J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Seria: Kultura Fizyczna”, z. 9, Częstochowa 2010, s. 121–136; tegoż, *Ruch sportowy w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] F. Kampka, S. Stępka (red.), *Wież i ruch ludowy w Polsce i Europie*, t. 2: *Idee, organizacje, środowisko*, Warszawa 2012, s. 439–457; tegoż, *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] R. Muszkiet, W. Żukow, M. Napierała, E. Saks (red.), *Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji*, Bydgoszcz 2010, s. 6–21; tegoż *Sporty zimowe w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010 – zarys dziejów*, [w:] L. Rak (red.), *Sporty zimowe w tradycji polskiej kultury fizycznej*, Częstochowa 2011, s. 187–195; A. Kita, *Piłka nożna kobiet w strukturach Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1989–2009*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza, J. Rodziewicz-Gruhn (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2: *Kultura fizyczna i turystyka w Polsce w latach 1989–2010. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki*, Częstochowa 2011, s. 37–50.

³ Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie (dalej: SA KZ LZSwW), Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 14–15.

⁴ www.lzs.pl/o-nas/historia-lzs [stan z 22.08.2013].

Ludowych Klubów Sportowych (LKS). Rozwój liczebny LKS nastąpił w latach osiemdziesiątych i można przypuszczać, że również w latach dziewięćdziesiątych XX w. (niepełne dane z lat 1992–1995 i zupełny brak danych z lat 1996–1998 nie pozwalają jednoznacznie ocenić, ile istniało LKS) (tabela 1).

Tabela 1. Liczba ogniw i członków LZS/LKS w Polsce w latach 1975–1998

Rok	Liczba ogniw			Liczba członków		
	Ogółem	W tym		Ogółem	W tym	
		LZS	LKS		LZS	LKS
1975	16 544	—	—	914 488	—	—
1976	16 765	16 254	511	910 652	848 307	62 345
1977	16 977	16 392	585	946 424	842 498	103 926
1978	17 393	16 761	632	988 406	866 874	121 612
1979	17 351	16 706	645	988 768	863 555	125 213
1980	16 547	15 901	646	907 923	786 645	121 878
1981	15 707	15 063	644	821 381	712 251	109 130
1982	15 656	15 022	634	801 698	697 531	104 167
1983	15 538	14 876	662	778 171	668 061	110 170
1984	15 532	14 824	708	768 978	660 104	108 874
1985	15 668	14 923	745	779 002	659 579	119 323
1986	15 865	15 086	779	788 435	663 862	124 573
1987	15 823	15 014	809	803 052	667 146	135 906
1988	15 788	14 948	853	808 891	667 001	141 890
1989	14 693	13 833	860	744 922	607 976	136 946
1990	12 914	12 057	857	634 902	524 135	110 767
1991	11 743	10 857	884	566 342	463 310	103 032
1992 ¹⁾	9 355	8 547	808	444 263	363 142	81 121
1993 ²⁾	8 344	7 586	758	393 989	323 311	70 678
1994 ³⁾	7 824	7 093	731	363 870	300 979	62 891
1995 ⁴⁾	8 410	7 426	984	395 723	319 607	76 116
1996	8 331	—	—	380 492	—	—
1997	8 516	—	—	361 932	—	—
1998	8 813	—	—	357 576	—	—

¹⁾ Bez danych z 4 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

²⁾ Bez danych z 7 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

³⁾ Bez danych z 8 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

⁴⁾ Bez danych z 2 Wojewódzkich Zrzeszeń LZS.

Źródło: SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 96–97.

Fundusze na działalność Zrzeszenia LZS, opierając się na danych z 1978 r., pochodziły z takich źródeł, jak: składki członkowskie, dotacja państwowa, dotacje celowe, dochody własne z pracy społecznej, dobrowolne wpłaty organizacji związkowych, spółdzielczych, produkcyjnych i handlowych, dobrowolne świadczenia rzeczowe oraz darowizny w postaci sprzętu sportowego. Finansowo Zrzeszenie LZS wspierał także Totalizator Sportowy⁵.

Dla przykładu, w 1977 r. wydatki jednego LZS w kraju (średnioroczne) wyniosły 5400 zł. Należy jednak zaznaczyć, że różnice w warunkach materialnych poszczególnych LZS – w skali kraju – były ogromne. Od 355 zł na 1 LZS w województwie białostockim i 540 zł w łomżyńskim do aż 30 000 zł w bielskim, 20 000 zł w bydgoskim i 10 000 zł w opolskim (rocznie)⁶. Dochody (a wzięto dla przykładu 1979 r.), w przeliczeniu na jednego członka LZS, w poszczególnych wojewódzkich zrzeszeniach kształtowały się następująco: od 72 zł w Ostrołęce, 94 zł w Suwałkach i Zielonej Górze do 292 zł w Krakowie, 325 zł w Legnicy i 369 zł w Łodzi⁷. Z kolei 4 lata później (w 1983 r.) dochody te były wyższe⁸. Od 223 zł w Zielonej Górze, 294 zł w Ostrołęce do 1248 zł w Koszalinie, 1567 zł w Katowicach i Zamościu oraz 2972 zł w Warszawie⁹.

Wojewódzkie Zrzeszenia LZS, Rady Gminne LZS, jak również ogniwa podstawowe, by łączyć „dziury” w budżecie, podejmowały działania, które zmierzały do wypracowania własnych środków materialnych na działalność statutową. Dodatkowe środki pozyskiwano np. z odpłatnej pracy członków w zakładach, z wypożyczalni sprzętu, jak również z nauki jazdy konnej¹⁰. W latach osiemdziesiątych XX w. podstawę materialną Zrzeszenia LZS stanowiła w głównej mierze dotacja z budżetu państwa oraz środki, które Zrzeszenie wypracowało w ramach usług sportowo-turystycznych i w ramach działalności gospodarczej¹¹.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. głównymi środkami finansowymi Zrzeszenia LZS były: dotacja Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki (UKFiT) na zadania zlecone z zakresu sportu, jak i turystyki oraz środki, które Zrzeszenie wypracowało w ramach usług sportowo-turystycznych. Dotacje przekazane na działalność Zrzeszenia LZS w latach 1991–1998, przez UKFiT, przedstawiały się następująco: 1991 r. – 446 072 zł, 1992 r. – 306 400 zł, 1993 r. – 493 000 zł,

⁵ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 60.

⁶ Tamże, s. 61.

⁷ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, s. 78.

⁸ W 1982 r. doszło do wysokiej inflacji, po czym do 1985 r. jej stopa uległa sukcesywnej redukcji.

⁹ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, s. 78.

¹⁰ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 62.

¹¹ SA KZ LZSwW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa 1988, s. 76.

1994 r. – 789 755 zł, 1995 r. – 1 053 000 zł, 1996 r. – 1 782 880 zł, 1997 r. – 13 017 550 zł i 1998 r. – 13 932 810 zł¹². Na uwagę zasługuje również fakt, że od 1997 r. Zrzeszenie LZS otrzymywało z budżetu państwa dodatkowe środki na dofinansowanie tzw. Wiodących Ludowych Klubów Sportowych (WLKS). W 1997 r. istniały 74 WLKS (prowadziły szkolenie w 12 dyscyplinach sportowych)¹³.

Pomimo że sukcesywnie zwiększano dotacje na masową kulturę fizyczną, to sytuacja ta nie była zadowalająca. Duży wpływ na sytuację materialną Zrzeszenia LZS miała gospodarka wolnorynkowa. Wzrost kosztów wyżywienia, transportu i zakwaterowania ograniczał działalność. Poza tym, od 1990 r. Zrzeszenie przeszło z działalności podmiotowej na przedmiotową (czyli z finansowania przez budżet państwa całej działalności statutowej Zrzeszenia LZS na finansowanie wyłącznie działalności zadań zleconych)¹⁴.

Ważnym punktem działalności Zrzeszenia LZS było szkolenie kadry specjalistycznej (m.in. instruktorów sportu). To od nich zależała treść, poziom i jakość realizacji programu Zrzeszenia LZS w środowisku i gminie (tabela 2).

Tabela 2. Szkolenie kadr dla potrzeb sportu w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987

Rok	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Liczba osób, które ukończyły kurs instruktora sportu	301	521	601	538	357	266	—	115	209	399	318	271	282

Źródło: SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 85; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, s. 62; XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa 1988, s. 65.

W II połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych XX w. stan liczebny instruktorów sportu wykazywał znaczne zróżnicowanie. Najwięcej osób uprawnienia instruktorskie uzyskało w latach 1976–1978 (1976 r. – 521 osób, 1977 r. – 601, 1978 r. – 538), a najmniej w 1982 r. – 115 osób.

W latach 1991–1995 zorganizowano 21 kursów instruktorskich. Ukończyło je 649 osób. Część ogólną kursu instruktora ukończyły 354 osoby, a części specjalistyczne – 295 osób (z lekkoatletyki – 79 osób, piłki nożnej – 101, podnoszenia ciężarów – 11, rekreacji fizycznej – 38 i tenisa stołowego – 66)¹⁵. Z kolei

¹² E. Małolepszy, *Kultura fizyczna i turystyka na wsi...*, s. 211.

¹³ Tenże, *Rola Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 128.

¹⁴ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996, s. 75.

¹⁵ Tamże, s. 36–37.

w latach 1996–1998 w 14 kursach zorganizowanych przez Radę Główną Zrzeszenia LZS uczestniczyło 536 osób. Część ogólną ukończyło 308 osób, a części specjalistyczne – 228 (z lekkoatletyki – 20 osób, piłki nożnej – 94, piłki siatkowej – 31, podnoszenia ciężarów – 20 i tenisa stołowego – 63)¹⁶.

W środowisku wiejskim i małomiasteczkowym rozwój sportu warunkowała infrastruktura sportowa. Dlatego też budowa, rozbudowa i modernizacja obiektów i urządzeń sportowych zajmowała ważne miejsce w programie działania Zrzeszenia LZS. Według danych z 31 grudnia 1978 r. Zrzeszenie LZS dysponowało tylko 10 952 boiskami do piłki nożnej (niewielka ilość spośród tych boisk posiadała zaplecze sanitarne i była zweryfikowana do rozgrywek związkowych). Poza tym większość boisk nie była zlokalizowana na terenach prawnie na ten cel przeznaczonych. Niezadowolająca była także liczba innych obiektów: 12 654 boiska do piłki siatkowej, 2077 sal gimnastycznych (z czego 2000 sal nie było własnością Zrzeszenia LZS, tylko było udostępnianych dla potrzeb prowadzonych zajęć) i 3404 urządzenia do lekkoatletyki¹⁷. Nieco gorzej sytuacja przedstawiała się w latach 1979–1983. Na bazę sportową, według danych z 30 czerwca 1983 r., składało się 8998 boisk do piłki nożnej (w tym 5224 boiska zweryfikowane przez Okręgowe Związki Piłki Nożnej) i 10 238 boisk do zespołowych gier sportowych (w tym 1852 boiska zweryfikowane przez okręgowe związki sportowe)¹⁸. Z kolei, biorąc pod uwagę dane z 1 stycznia 1988 r., stan własnej bazy sportowej (również i turystycznej) Zrzeszenia LZS przedstawiał się następująco: 7207 boisk (w tym 4624 do piłki nożnej), 223 hale sportowe, 23 pływalnie (w tym 1 kryta), 251 kortów tenisowych, 1545 szatni, 1143 świetlice, 77 przystani i campingów oraz 629 innych obiektów. Oprócz tego Zrzeszenie LZS korzystało z bazy sportowo-turystycznej, która nie była jego własnością¹⁹. Natomiast w latach dziewięćdziesiątych XX w. Zrzeszenie LZS miało do dyspozycji ok. 25 000 obiektów sportowych (ok. 40% stanowiło własność LZS)²⁰.

Trafną inicjatywą, której podjęło się Zrzeszenie LZS (a która przyczyniła się do zwiększenia infrastruktury sportowo-rekreacyjnej), był konkurs pt. „Boisko w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie”. W latach 1975–1977 uczestniczyło w nim łącznie ponad 4000 środowisk. Wartość wybudowanych obiektów i urządzeń sportowych wyniosła 959 mln zł²¹. Z kolei w okresie

¹⁶ SA KZ LZSwW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 2000, s. 36.

¹⁷ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 57.

¹⁸ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, s. 69.

¹⁹ SA KZ LZSwW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa 1988, s. 73–74.

²⁰ E. Małolepszy: *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 9.

²¹ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 58.

lat 1979–1982 wartość wybudowanych obiektów wyniosła prawie 2 mld zł. Do konkursu przystąpiło nieco mniej środowisk niż w latach 1975–1977 (ok. 4000). Obiekty te budowano głównie w czynie społecznym mieszkańców wsi, załóg przedsiębiorstw, zakładów i spółdzielni, które działały w środowisku wiejskim. W latach 1979–1982 konkurs „Boisko w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie” największą popularność (mając na uwadze także efektywność) osiągnął w województwach: bielskim, katowickim, miejskim krakowskim, olsztyńskim i zamojskim. Natomiast najmniejszą w: ciechanowskim, legnickim, łomżyńskim, lubelskim i suwalskim²². Z kolei od 1984 do 1987 r. w ramach konkursu wybudowano 1407 obiektów²³. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. głównym fundatorem nagród dla laureatów konkursu przestał być UKFiT, a stało się nim Ministerstwo Edukacji Narodowej. Dlatego też po zmianie fundatora konkurs organizowano jedynie w kategorii obiektów szkolnych (były to obiekty wybudowane na terenach szkolnych albo użytkowane przez szkoły)²⁴. W 1997 r. laureatami konkursu „Boisko w każdej wsi – ośrodek sportu i rekreacji w każdej gminie” zostały: Szkoła Podstawowa (SP) w Suchej Koszalińskiej (województwo koszalińskie) – 1 miejsce, SP w Cekcynie (woj. bydgoskie) – 2 miejsce i Zasadnicza Szkoła Mechanizacji Rolnictwa w Stoczku Łukowskim (woj. siedleckie) – 3 miejsce. Natomiast w 1998 r. pierwsze trzy miejsca w konkursie zajęły: SP w Zaborowie (woj. warszawskie), SP w Chalinie (woj. wrocławskie) i SP w Bystrzycy Oławskiej (woj. wrocławskie)²⁵.

Podstawowym ogniwem Zrzeszenia LZS, działającym w systemie sportu kwalifikowanego, był LKS²⁶. Warto nadmienić, że decyzją władz Zrzeszenia LZS każdy LKS miał obowiązek udziału w państwowym systemie imprez organizowanych przez poszczególne związki sportowe. Poza tym, Rada Główna Zrzeszenia LZS prowadziła rokrocznie własny system imprez sportowych. Był on konsultowany i zatwierdzany przez resort państwowy odpowiedzialny za sprawy kultury fizycznej. System ten obejmował Mistrzostwa Zrzeszenia LZS w akrobatyce sportowej, kolarstwie, lekkoatletyce, łucznictwie, narciarstwie i podnoszeniu ciężarów.

²² SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, s. 70–71.

²³ SA KZ LZSwW, XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa 1988, s. 75.

²⁴ SA KZ LZSwW, XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 2000, s. 73.

²⁵ Tamże, s. 74.

²⁶ W 1973 r., po powołaniu Polskiej Federacji Sportu (PFS), pozbawiono Zrzeszenie LZS możliwości zajmowania się sportem kwalifikowanym. Jednakże negatywne skutki wprowadzonych zmian przyczyniły się do tego, że w 1976 r. PFS zwróciła się do władz Zrzeszenia LZS, by organizacja ponownie zajęła się sportem wyczynowym. Zob. SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 20.

W 1976 r. do programu działalności Zrzeszenia LZS wprowadzono Igrzyska Rekreacyjno-Sportowe LZS Pracowników Resortu Rolnictwa. Natomiast od 1977 r., dzięki uchwale Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z dnia 17 kwietnia 1977 r., impreza ta objęła swym zasięgiem wszystkich pracowników gospodarki żywnościowej (zaczęła obowiązywać nazwa: Igrzyska Sportowo-Rekreacyjne LZS Pracowników Gospodarki Żywnościowej). Organizacją Igrzysk zajmowały się: Zrzeszenie LZS, Ministerstwo Rolnictwa, Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej, Związek Zawodowy Pracowników Rolnych, Związek Zawodowy Pracowników Handlu i Spółdzielczości, Kółka Rolnicze, Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, Związek Rolniczych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i Bank Gospodarki Żywnościowej²⁷. Co dwa lata w ramach Igrzysk rywalizowano w kolarstwie, lekkoatletyce, podnoszeniu ciężarów i zapasach.

Najbardziej powszechnymi, i cieszącymi się największą popularnością wśród mieszkańców środowisk wiejskich i małomiasteczkowych, imprezami sportowymi w ramach „masowej kultury fizycznej” były m.in.: Ogólnopolski Turniej Szachowy „O Złotą Wieżę”, Ogólnopolski Turniej „Piłkarska Kadra Czeką” (od 1985 r.) i Ogólnopolskie Masowe Biegi Przełajowe Zrzeszenia LZS²⁸.

Finały centralne Ogólnopolskiego Turnieju Szachowego „O Złotą Wieżę” w latach 1975–1998 odbywały się w: Augustowie (1996 r.), Bytowie (1988 r.), Głogowie (1986 r.), Kołobrzegu (1990 r.), Koszęcinie (1998 r.), Kruszwicy (1997 r.), Książu (1977 r.), Legnicy (1992 i 1993 r.), Lublinie (1980 r.), Łańcucie (1987 r.), Opinogórze (1982 r.), Piotrkowie Trybunalskim (1979 r.), Piotrowicach k. Chojnowa (1991 r.), Rydzynie (1981 r.), Słupsku (1976 r.), Starej Wsi (1985 r.), Sulejowie (1984 r.), Szczyrku (1995 r.), Uniejowie (1975 r.), Warszawie (1978 i 1983 r.), Zagórzu Śląskim (1989 r.) i Żaganiu (1994 r.)²⁹.

Zrzeszenie LZS przywiązywało sporo uwagi do współpracy ze szkołami rolniczymi. Dlatego też w latach parzystych, z inicjatywy Zrzeszenia LZS, organizowano Mistrzostwa Polski Szkół Rolniczych, a w latach nieparzystych – Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych (Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych rozgrywano od 1965 r.)³⁰.

Liczba imprez sportowych w latach 1975–1979, jak również liczba uczestników biorących udział w tych imprezach, wykazywały tendencję wzrostową. Największą liczbę imprez zorganizowano w okresie 1977–1979. Wtedy też liczba uczestników tychże imprez przekroczyła 10–11 mln. W latach 1980–1981 zaznaczył się stopniowy regres. Dopiero od 1982 r. (do 1987 r.) zaczęła się zwiększać liczba imprez sportowych i ich uczestników. Z kolei w latach dziewięćdzie-

²⁷ SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 14–15.

²⁸ E. Małolepszy, *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 10.

²⁹ T. Nycz, S. Witkowski, *40 lat Turnieju Szachowego „O Złotą Wieżę”*, Warszawa 1998, s. 26–108.

³⁰ E. Małolepszy, *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe...*, s. 11.

siątych XX w., opierając się jedynie na okresie lat 1996–1998, można zauważyć diametralny spadek liczby imprez sportowych (najmniej imprez zorganizowano w 1996 r. – 137 536).

Tabela 3. Liczba imprez sportowych (wraz z uczestnikami) w działalności Krajowego Zrzeszenia LZS w latach 1975–1987 i 1996–1998

Rok	Liczba imprez sportowych	Liczba uczestników imprez sportowych
1975	262 611	7 301 482
1976	282 027	8 127 434
1977	316 553	10 019 484
1978	337 801	11 116 006
1979	338 721	11 299 360
1980	278 032	9 836 110
1981	239 385	8 894 001
1982	238 100	7 776 709
1983	244 247	8 012 187
1984	253 749	8 433 775
1985	265 904	8 764 746
1986	274 234	9 263 581
1987	283 320	9 671 719
1996	137 536	5 192 245
1997	140 385	5 411 381
1998	143 167	5 705 824

Źródło: SA KZ LZSwW, Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979, s. 70–79; Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984, b. pag.; Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Warszawa, brak roku wydania, b. pag.; XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 2000, s. 89, 91.

Reasumując, należy stwierdzić, iż okres lat 1975–1989 był najbardziej owocny w działalności Zrzeszenia LZS, pomimo trudności natury organizacyjnej (np. braki w zakresie urządzeń sportowo-turystycznych) i finansowej. Mimo spadku liczby ogniw LZS/LKS z 16 544 (1975 r.) do 14 693 (1989 r.) na wysokim poziomie utrzymywała się liczebność organizowanych imprez sportowych. Największą frekwencję zanotowano w latach 1977–1979. Liczebność uczestników w imprezach sportowych przekroczyła 10–11 mln. Najtrudniejszy jednak okres w działalności Zrzeszenia LZS to lata 1990–1998. Liczba ogniw i członków wyraźnie uległa zmniejszeniu. Dla przykładu, w 1975 r. było 16 544 LZS/LKS, a w 1996 r. prawie o połowę mniej – 8331 ogniw. Poza tym okres transformacji ustrojowej wpłynął na zmniejszenie nakładów finansowych na

działalność Zrzeszenia LZS. Należy także wspomnieć, że w latach 1990–1998 organizowano zdecydowanie mniej kursów instruktorskich niż w II połowie lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych XX w.

Warto jednak nadmienić, że niesłabnącą popularnością w działalności Zrzeszenia LZS w latach 1975–1998 cieszyły się zarówno imprezy sportowe organizowane w ramach „masowej kultury fizycznej”, jak i Mistrzostwa Polski Szkół Rolniczych (lata parzyste) i Ogólnopolskie Igrzyska LZS Młodzieży Szkół Rolniczych (lata nieparzyste).

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Składnica Akt Krajowego Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Warszawie

II. Źródła drukowane

a) Druki urzędowe i normatywne

XIV Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS. Sprawozdanie z działalności za lata 1996–1999, Warszawa 2000.

XI Krajowy Zjazd LZS. Sprawozdanie na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1984–1987, Warszawa 1988.

Sprawozdanie na IX Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1975–1978, Warszawa 1979.

Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979–1983, Warszawa 1984.

Sprawozdanie na XIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe za lata 1991–1995, Warszawa 1996.

Tabele do Sprawozdania Rady Głównej na XI Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS, Warszawa [b.r.w.].

III. Strony internetowe

www.lzs.pl/o-nas/historia-lzs [stan z 22.08.2013]

B. Literatura

I. Publikacje

Kita A., *Piłka nożna kobiet w strukturach Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w latach 1989–2009*, [w:] T. Drozdek-Małolepsza, J. Rodziewicz-Gruhn (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce*, t. 2: *Kultura fizyczna i turystyka w Polsce w latach 1989–2010. Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki*, Częstochowa 2011, s. 37–50.

- Łabądź K., Mikołajczyk M., *Wielka historia Polski po 1956*, t. 15, Kraków 2001.
- Małolepszy E., *Kultura fizyczna i turystyka na wsi w Polsce w latach 1989–2008. Zarys problematyki*, [w:] J. Chelmecki (red.), *Spoleczno-edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu. Sprawność fizyczna dzieci i młodzieży*, t. 2, Warszawa 2009, s. 207–216.
- Małolepszy E., *Rola Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w rozwoju kultury fizycznej i turystyki w środowisku wiejskim w Polsce w latach 1989–2008*, J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Seria: Kultura Fizyczna”, z. 9, Częstochowa 2010, s. 121–136.
- Małolepszy E., *Ruch sportowy w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] F. Kampka, S. Stępka (red.), *Wieś i ruch ludowy w Polsce i Europie*, t. 2: *Idee, organizacje, środowisko*, Warszawa 2012, s. 439–457.
- Małolepszy E., *Sport i turystyka w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2009*, [w:] R. Muszkieta, W. Żukow, M. Napierała, E. Saks (red.), *Stan i rozwój regionalnego sportu i rekreacji*, Bydgoszcz 2010, s. 6–21.
- Małolepszy E., *Sporty zimowe w działalności Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Polsce w latach 1989–2010 – zarys dziejów*, [w:] L. Rak (red.), *Sporty zimowe w tradycji polskiej kultury fizycznej*, Częstochowa 2011, s. 187–195.
- Nycz T., Witkowski S., *40 lat Turnieju Szachowego „O Złotą Wieżę”*, Warszawa 1998.

Abstract

Sport in the Activities of the Association of Rural Sports Teams in Poland in the Years 1975–1998. Outline of the Issues

Sport (next to physical recreation and tourism) was one of the most important areas to be addressed and implemented by the National Association of Rural Sports Teams (LZS) and Provincial, District and Communal Associations of LZS in Poland. The time periods of the paper cover the years 1975–1998. The paper discusses financial and staff-related conditions as well as sports facilities and their impact on the development of sport in the activities of the National Association of LZS. Attention has also been paid to the most important sports and recreation events which were most popular among rural and small town communities.

Keywords: Rural Sports Teams, sport, countryside.